"न व्यहन्यत कदाचिदर्थिता" रघुः । याच्ञायास्तु व्याघातः याच्ञाफलालाभ एव भवति । "यदर्थिता तु दारैःस्यात् क्लीवादीनां कथञ्चन" मनुः । ४कामनायाञ्च ।

अर्थिन् त्रि० अर्थ+अस्त्यर्थे इनि । १याचके, २सेवके, असन्निहितधने ३धनस्वामिनि । "नैच्छतार्थिनमवज्ञया गुरुः" "शात्रवादिव पराङ्मुखोऽर्थिनि" इति च माघ. "यथाकामार्च्चितार्थिनाम्" "ततः समानीय स मानितार्थी" इति च रघुः । ४कार्य्यार्थिनि "ततोऽर्थी लेखयेत् सद्यः प्रतिज्ञातार्थसाधनम्" या०स्मृ०। "स धर्म्मस्यसखः शश्वद् अर्थिप्रत्यर्थिनां स्वयम्"रघुः स्त्रियां ङीप् । "कान्तार्थिनी तु या याति"इत्यमरः सन्निहितधने तु अर्थवानित्येव ।

अर्थिसात् अव्य०अर्थिभ्योदेयमधीनं करोति अर्थिन्+साति । याचकाधीनतया कृते देये । "विभज्य मेरुर्न यदर्थिसात्कृतः" नैषधम् । कृभ्वस्त्यादियोगएवास्य साधुता ।

अर्थे अव्य०—के । साक्षा० । अर्थेकृत्य अर्थेकृत्वा इत्यर्थे असार्थकं सार्थकं साम्याद्येत्यर्थे गणरत्ने तु "विकल्पने प्रभृतीनामेदन्तत्वं लवणादीनाञ्च मान्तत्वं गणपाठसामर्थ्यादेव यद्वा सप्तमीप्रतिरूपकम् द्वितीया प्रतिरूपकञ्च निपातनात्" इत्युक्तम् । तथाच २अर्थशब्दार्थे च ।

अर्थोपमा स्त्री अर्थेन नतु शब्देन उक्ता उपमा । लुप्तोपमाभेदे । विवरणमुपमाशब्दे ।

अर्थोपक्षेपक पु० अर्थान् प्रयोजनानि उपक्षिपति उप+क्षिप-ण्वुल् । नाटकाङ्गभेदे विष्कम्भकादिपञ्चके "अर्थोपक्षेपकाः पञ्च विष्कम्भकप्रवेशकौ । चूलिकाङ्कावतारोऽथ स्यादङ्कमुखमित्यपि" सा०द० ।

अर्थ्य त्रि०अर्थात् प्रयोजनादनपेतः यत् । सार्थके सप्रयोजने "वागीशं वाग्भिरर्थ्याभिः प्रणिपत्योपतस्थिरे" कुमा० । "अर्थ्यामर्थपतिर्वाचम्" रघुः । "स्तुत्यं स्तुतिभिरर्थ्याभिः" रघुः । २पण्डिते पु० । अर्थस्य भावः यत् । ३वस्तुस्वभावे । अर्थादागतः । ४न्याय्ये । अर्थ—कर्म्मणि यत् । ५याचनाकर्म्मणि अर्थनीये । अर्थाय साधुः यत् । ६अर्थसाधने त्रि० ।

अर्द् पीड़ने भ्वादि०उभ०सक० सेट् । अर्द्दति ते आर्द्दीत् आर्द्दिष्ट । "रत्नसहस्राणि चतुर्द्दशादीत्" रघुः । आनर्द्द अर्द्दकः अर्द्दी अर्द्दित्वा अर्द्दितः । अति—अतिपीडने । अत्यर्द्दितः अभि+आभिमुख्येन पीडने । "अभेश्चाविदूर्य्ये" पा० उक्तेः सामीप्ये च अभ्यर्द्दः समीपवर्त्ती "कालोभ्यर्द्द जवागमः" सा०द० । अन्यत्र अभ्यर्द्दितः । निस्+निर्+वा—भृशपीडने । "सोऽस्याय परादेव प्राणो निरर्द्दति" शत० ब्रा० । वि+विशेषेण पीड़ने "तद् या जर्म्मी व्यर्द्दतः पशौ वा पुरुषे वा" शत० ब्रा० । सम्+समर्द्दः नि+न्यर्द्दः वि+व्यर्द्दः ।

अर्द् याचने, गतौ, सक०पीड़ायां अक०भ्वादि०पर० सेट् । अर्द्दति आर्द्दीत् । याचने "शरद्घनं नार्द्दति चातकोऽपीति" रघुः ।

अर्द् वधे चुरा० उभय० सक० सेट् । अर्द्दयति ते आर्द्दिदत् त । "येनार्द्दिदत् दैत्यपुरं पिनाकी" भट्टिः । "अव्यर्द्दी गिरिकूटाभानभ्यर्द्दीनार्द्दिदत् द्रुतम्" भट्टिः । सम्+सम्यक्पीड़ने "यन्नारमस्य सहसा त्रिभिर्वर्णैः समार्द्दयत्" भा०व०प० प्रति+प्रतिरूपपीड़ने यस्य यत्कर्त्तृकं पीड़नं तेनैव पुनस्तस्य पीड़ने "प्रत्यर्द्दयत संक्रुद्धो राघवः पुनराहवे" रामा० ।

अर्द्दन न०अर्द्द—ल्युट् । १गतौ २पीड़ायां ३वधे ४याचने च ।

अर्द्दना स्त्री चु० अर्द्द—भावे युच् । १हिंसायां वधे ।

अर्द्दित त्रि० अर्द्द—क्त । १पीड़िते, २गते, ३याचिते च । ४रोगभेदे न० "अर्द्दयित्वाऽनिलोवक्त्रमर्द्दितं जनयत्यतः । वक्रीभवति वक्त्रार्द्धं ग्रीवा चाप्यपवर्त्तते । शिरश्चलति वाक्सङ्गो नेत्रादीनाञ्च वैकृतम् । ग्रीवाचिबुकदन्तानां तस्मिन् पार्श्वे तु वेदना । यस्याग्रजो रोमहर्षो वेपथुर्नेत्रसाविलम् । वायुरूर्द्ध्वं त्वचि स्रापस्तोदोमन्याहनुग्रहः । तमर्द्दितमिति प्राहुर्व्याधिं व्याधिविशारदाः । चीरस्या निमिषाक्षस्य प्रसक्ताव्यक्तभाषिणः । न सिध्यत्यर्द्दितं वाई त्रिवर्षं वेपनस्य च" । इति सुश्रु० । "क्षयकासश्वास व्रणा शोऽर्द्दितापहम्" । "हनुमोक्षमधीमन्थमर्द्दितञ्च सुदारुणम्" इति च सुश्रु० ।

अर्द्दितिन् त्रि० अर्द्दितमस्त्यस्य इनि । नेत्रादिरोगभेदयुक्ते "अर्द्दिती कर्णशूली च दन्तरोगीच मानवः" सुश्रु० ।

अर्द्ध पु० ऋध—ऋद्धौ भावादौ घञ् । १ऋद्धौ । आधारे घञ् । २शफादौ । "आ तू न इन्द्र ! ऋतहृच्छ्रवाकमर्द्धमागहि" यजु० २३,६५ । "अर्द्धम् निवासदेशम्"वे०दी० । अधि+ऋध-अच् । ऋद्धिप्राप्त्याधारे २वायौ । "कतमोऽध्यर्द्ध इति" प्रश्ने "योऽयं पवते"इत्युत्तरं दत्त्वा "तदाहुर्यदयमेकइवैष पवतेऽथ कथमध्यर्द्ध" इति प्रश्ने उत्तरम् । "यदस्मिन्निदं सर्व्वमध्यार्ध्नोत् अस्मिन्वायौ सति इदं सर्व्वम् अधिकमार्ध्नोति प्राणः आप्न प्राप्नोतिइति तेनाध्यर्द्ध" इति का०उ० । करणे घञ् । ४अवयवरूपे खण्डे अवयवेनेनोपचयात् अवयविनो